

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2026"

AKADEMIK YOZUV TUSHUNCHASI VA UNING ASOSIY XUSUSIYATLARI

Faxriddinova S.F

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, talabasi O'zbekiston. Qarshi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada ilmiy matnlarda uchraydigan qo'shimcha qismlar — izoh (footnote), iqtibos va havola (citation, reference), jadval, rasm, diagramma, formula kabi vizual vositalar hamda ilovalar (appendix)ning mohiyati va ularni qo'llash me'yorlari yoritilgan. Har bir qo'shimcha qismning ilmiy yozuvdagi roli, matnning aniqligi, ishonchliligi va ilmiy halolligini ta'minlashdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada qo'shimcha qismlardan foydalanishning xalqaro (APA, MLA, Chicago) va milliy me'yorlari solishtiriladi hamda akademik yozuv madaniyatining ajralmas tarkibiy qismi sifatida baholanadi.

Kalit so'zlar: qo'shimcha qismlar, izoh, iqtibos, havola, jadval, diagramma, ilova, akademik yozuv, ilmiy uslub, manba keltirish.

Abstract: This article examines the types of supplementary parts found in academic writing, including footnotes, citations and references, as well as visual elements such as tables, figures, charts, formulas, and appendices. It analyzes their role in ensuring clarity, reliability, and academic integrity of scientific texts. Furthermore, the article compares international (APA, MLA, Chicago) and national standards for the use of supplementary components and emphasizes their importance as an integral part of academic writing culture.

Keywords: supplementary parts, footnote, citation, reference, table, chart, appendix, academic writing, scientific style, referencing.

Akademik yozuv — ilmiy tadqiqotlar, maqolalar, dissertatsiyalar, monografiyalari va universitet darajasidagi insholar kabi matnlarni yozishda qo'llaniladigan yozuv uslubidir (academic writing). Uning maqsadi — nazariy fikrlarni aniq, ravshan va mantiqan yagona tarzda ifodalash, ilmiy hamjamiyatga yangilik kiritish va mavjud bilimlar asosida argumentlarni rivojlantirishdir.

Akademik yozuvda asosiy e'tibor dalillarga, lo-gik tahlilga va mantiqiy bog'liqlikka beriladi. Shuningdek, yozuv mustahkam strukturaga ega bo'lishi, til jihatdan rasmiy bo'lishi, noaniq va sub'ektiv iboralardan saqlanishi lozim.

Akademik yozuv ta'rif va mohiyatida to'xtasak ilmiy faoliyatning shakli bo'lib, nazariy bilimlarni, tadqiqot natijalarini va tahliliy fikrlarni yozma shaklda ilmiy hamjamiyatga taqdim etish vositasidir. U shuningdek "scholarly writing" deb ham ataladi, ya'ni ilmiy yozuv bilan sinonimdir.

Uning mohiyati — shaxsiy fikrlar emas, balki manbalar va tadqiqotlar asosida ilmiy natijalar va mulohazalarni shakllantirish. Mana shu sababdan, har bir da'vo yoki fikr mantiqiy asos va ishonchli manbalar bilan tasdiqlanishi zarur.

Quyida akademik yozuvdagi eng asosiy muhim xususiyatlar bayon qilinadi:

1. Rasmiy (formal) ohang va uslub

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2026"

Akademik matnlarda norasmiy lotincha qisqartmalar, qishloq uslubdagi iboralar va so'zlashuv tiliga xos iboralardan foydalanish ma'qullanmaydi. Jurnalistik, dialektal yoki she'riy iboralardan ehtiyot bo'lish lozim

2. Ob'ektivlik va neytral pozitsiya

Muallifning sub'ektiv yondashuvidan iloji boricha cheklanib, har bir fikr dalillar bilan qo'llab-quvvatlanishi kerak. Shaxsiy his-tuyg'ular, juda erkin fikrlar akademik matnda kamroq ko'riladi

3. Aniqlik va aniqlangan so'z tanlovi (precision)

Noaniq yoki umumiy iboralar o'rniga aniq, konkret va tahliliy so'zlar ishlatiladi. Masalan, "ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadi" o'rniga "10 ta empirik tadqiqot shuni aniqladi" kabi aniq raqam va misollar keltiriladi

4. Mantiqiy tuzilma va ko'p bo'limli struktura

Har bir maqola kirish, ishning maqsadi, adabiyot sharhi, metodologiya, natijalar va xulosa bo'limlariga bo'linadi. Har bir bo'lim mantiqan bir-biriga bog'lanib, o'quvchiga izchil xabar yetkazadi

5. Dalillar va manbalar bilan ta'minlash

Har qanday fikr, da'vo yoki xulosani ishonchli manbalar bilan qo'llab-quvvatlash zarur. Buning uchun ilmiy maqolalar, kitoblar, tadqiqot natijalari xizmat qiladi. Har bir manba to'g'ri iqtibos va havola orqali ko'rsatiladi (APA, MLA, Chicago kabi uslublar)

6. Izchillik va murakkab bog'lanish (cohesion & coherence)

Matnning har bir bo'limi mantiqan bog'lanib borishi, fikrlar o'rtasida uzluksiz yo'l bo'lishi kerak. O'tkazuv so'zlar (moreover, however, therefore va hk.) va referenslar orqali bog'lanish ta'minlanadi

7. Xavfsizlik (hedging) va zararli ishonchdan saqlanish

Ma'lumotlarning mutlaqligiga ishonch bildirishdan ko'ra ehtimollik, shubha, taklif ifodalaridan foydalanish lozim — masalan, "mumkin", "ehtimol", "ko'rinadi" kabi so'zlar. Bu ilmiy nutqning nozikligi hisoblanadi

8. Mutaxassis terminlari va leksik ustuvorlik

Soha bilan bog'liq terminologiya va maxsus lug'at foydalaniladi. Biroq terminologiya tushunarli bo'lishi kerak va kerak bo'lsa qisqa izoh bilan tushuntiriladi

Akademik yozuv qo'shimcha qismlar turlari mavjud:

Izoh — bu matnda keltirilgan fikr, termin, yoki iqtibosni yanada aniqroq tushuntirish, manbani ko'rsatish yoki qo'shimcha ma'lumot berish uchun sahifa pastida beriladigan yozuvdir.

Izohlar quyidagi vazifalarni bajaradi:

- Manba haqida to'liq ma'lumot beradi. Masalan:

¹ O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 2020-yil 23-sentabr.

- Qo'shimcha tushuntirish yoki muallifning izohini bildiradi.

² "Lingvokulturologiya" atamasi 1990-yillarda rus tilshunosligida shakllangan tushuncha sifatida kiritilgan.

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2026 "

Izohlar raqamlar bilan tartiblanadi va har bir izoh matn ichidagi tegishli soʻz yoki gapdan soʻng keltiriladi. Ular ilmiy matnning aniq, manbaga asoslangan boʻlishini taʼminlaydi.

■ Masalan: GOST 7.1–2003 standart va APA 7th Edition qoidalarida izohlar ruxsat etilgan, lekin bibliografiya oʻrnini bosa olmaydi.

Iqtibos (citation) — boshqa muallifning fikrini soʻzma-soʻz yoki mazmunan keltirishdir.

Havola (reference) — keltirilgan iqtibos yoki manbaga toʻliq bibliografik maʼlumotdir.

Iqtibos turlari:

1. Toʻliq (direct) iqtibos: matndan aynan koʻchiriladi va qoʻshtirnoq ichida yoziladi.

“Akademik yozuv aniq fikrni ifodalash sanʼatidir” (Saidov, 2021, p. 45).

2. Mazmuniy (indirect) iqtibos: muallif fikri oʻz soʻzlarimiz bilan qayta bayon qilinadi.

Saidov (2021) akademik yozuvni ilmiy fikrni ifodalash vositasi sifatida talqin qiladi.

Havola turlari (APA, MLA, Chicago):

● APA uslubi: (Muallif familiyasi, yil, sahifa)

(Karimov, 2019, p. 32)

● MLA uslubi: (Familiya sahifa raqami)

(Karimov 32)

● Chicago uslubi: pastki izoh yoki bibliografiyada raqam bilan koʻrsatiladi.

Havolalar orqali oʻquvchi manbani tekshirishi, oʻqishi va ilmiy halollikni baholashi mumkin.

Ilmiy matnda vizual qoʻshimchalar maʼlumotni yanada ravshan, koʻrgazmali va statistik jihatdan asosli koʻrsatish uchun ishlatiladi.

Jadval (table)

● Raqamlar, natijalar yoki statistik maʼlumotlarni taqqoslash uchun qoʻllaniladi.

● Har bir jadval nomlanadi va raqamlanadi:

1-jadval. Talabalarning yozuv malakasini baholash natijalari

Rasm (figure)

● Grafik, sxema yoki foto tarzida berilgan tasviriy material.

● Rasm ostida izoh (caption) yoziladi:

1-rasm. Akademik yozuv jarayoni bosqichlari

Diagramma (chart/graph)

● Statistik maʼlumotlarni vizual tarzda taqdim etish uchun ishlatiladi (masalan, ustunli, doiraviy, chiziqli).

Formula

● Texnik, tilshunoslik yoki ijtimoiy fanlarda aniq munosabatni ifodalash vositasi.

Masalan: $N = n / t$, bu yerda N – umumiy natija, n – birliklar soni, t – vaqt.

Barcha vizual qoʻshimchalar matnda raqam bilan tartiblanadi va ularga matnda havola qilinadi (masalan, “1-jadvalda keltirilganidek”).

Ilova (appendix) — asosiy matndan tashqari, qoʻshimcha maʼlumotlarni oʻz ichiga oluvchi qismidir. U odatda quyidagilarni oʻz ichiga oladi:

● Soʻrovnoma, anketa, intervyu matnlari;

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2026 "

- Qo'shimcha jadval va rasm nusxalari;
- Hujjat, qonun, reglament, matn namunasi;
- Tadqiqotda ishlatilgan qo'shimcha materiallar.

Ilovalar tartibi:

- Har bir ilova harf yoki raqam bilan belgilanadi (masalan, Ilova A, Ilova B).
- Har bir ilova nomlanadi va qisqacha tavsif beriladi:

Ilova A. Talabalar uchun so'rovnoma shakli

Ilovalar matnni yuklamaydi, lekin tadqiqotning ishonchliligini oshiradi va qo'shimcha dalillarni beradi.

Xullas, akademik yozuv — ilmiy fikrlarni lo'g'ik, aniq, rasmiy uslubda ifodalash san'ati va intellektual faoliyatidir. Uning asosiy xususiyatlari — rasmiy ohang, ob'ektivlik, aniqlik, mantiqiy tuzilma, dalillar bilan ta'minlangan yondashuv, izchillik va ehtiyotkorlik. Mazkur xususiyatlarga rioya qilish orqali yozilgan akademik matn o'quvchiga tushunarli, ishonchli va ilmiy jihatdan qadrlanadigan bo'ladi.

Shuningdek qo'shimcha qismlar — ilmiy matnning to'liq, manbaga asosli va vizual jihatdan boy bo'lishini ta'minlaydi. Izoh, iqtibos, jadval, diagramma va ilovalar matnni aniqlashtiradi, o'quvchiga ma'lumotni tahlil qilishda yordam beradi. Ularning to'g'ri qo'llanilishi akademik yozuv madaniyatining ajralmas qismidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

2. Karimova, S. N. (2021). Ilmiy matn tahlili va akademik yozuv asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
3. Qodirov, B. A. (2020). Ilmiy ish yozish metodikasi. Qarshi: Nasaf nashriyoti.
4. G'ulomov, A., & Xo'jayev, S. (2019). Til va uslub: akademik yozuvda til madaniyati. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
5. Jo'rayev, A. (2018). O'quv va ilmiy matnlarning tuzilishi hamda uslubiy talablari. Samarqand: SamDU nashriyoti.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2020). Ilmiy ishlarni rasmiylashtirish bo'yicha metodik tavsiyalar. Toshkent.